

GRAD NA GORI

Činjenica je i preočita, ada bi se dala niekati: već smo u trećem, četvrtom i petom desetljeću dvadesetoga stoljeća svjedoci, da se oči svega svijeta sve to više okreću prema katoličkoj Crkvi, zastupanoj po rimskom Velesvećeniku, upiru u Petrovu pećinu, na kojoj počiva — Grad na gori. Kao da nismo daleko od toga, da se ostvari velika vizija Evandeliste Staroga Zavjeta: »Na svršetku dana dogodit će se, da bude utvrđena gora s kućom Gospodnjom kao glavica gorama uzvišena iznad visina. Tada će grnuti k njoj svi koliki narodi. Mnogi će narodi ići tamo i govoriti: »Dodite, da idemo na goru Gospodnju, u kuću Boga Jakovljeva! Neka nas On uči svojim putovima! Mi hoćemo hoditi stazama njegovim!« Jer nauka izlazi sa Siona i rieč Gospodnja od Jeruzalema. (Iv. 2, 2-3) Vizija, koja je postala u Novom Zavjetu zbiljom, i »ne može se« više »sakriti grad, koji stoji na gori.« (Mt. 5, 14).

Razlog tome crescendu strujanja sa svih strana svijeta k stieni Petrovoj te upiranje očiju svih naroda i njihovih vođa u vatikanski svjetionik, u kat. Crkvu, živo, slikovito, ali i posve točno označuje netom navedeni prorok. Jer kroza sve glavinjanje moderna čovjeka ori se ipak očajni krik za izgubljenom Istinom i proigranom ljubavi. A na taj mu krik za istinom i ljubavlju ne će u kat. Crkvi odgovoriti tek prazna jeka, kao poruga nego istinski glas Boga živoga, koji pozivlje svoje bolestno diete, bolestno od dugoga lutanja, u svoj očinski zagrljaj... Kat. je Crkva veličanstvena palača, u kojoj teško željkovani i nemirno traženi Bog dolazi ususret ljudima kao Otac svojoj djeci; dolazi kao Istina i kao ljubav, kao svietlo i kao oganj: svietlo, što grije, oganj što svietli...

U svojoj dubokoj priči »Sunčev jaram« poredi Jörgensen Boga sa suncem. »Cieloga ljeta«, tako priča pjesnik, »neobično je vrilo u biljnom svietu... A bilo nešto vrlo čudno, čim su si biljke razbijale glavu, nešto, što nije došlo na pamet ni jednom biću, odkako je svijeta i vieka. Začetnik nove misli bio je visoki, oholi, ukočeni jablan. On reče: Sestre i braćo! Od nezapamćenih davnina stanuje slavni biljni narod na zemlji. Ona pripada nama, jer smo je mi osvojili. Životinje, ljudi, sva ostala bića od nas su zavisna. Bez nas ne mogu živjeti. Mi hranimo kravu, koja čovjeku daje mlieko i meso. Mi hranimo ovcu, koja čovjeka oblači, i konja, koji čovjeka

nosi i kola mu vuče. Ptice žive od našega sjemenja, kukci od našega praha i međa, puževi i crvi do sita se najedu od odpadaka s našega stola. Naš je položaj centralan — možemo posve opravdano reći, da smo mi gospodari svemira, i da je sve od nas zavisno. Čak se i zemlja, koja nas hrani, stvara od našega lišća, što gnjije, od naših grančica i grana. Mi se gnojimo sami. — Samo je jedna sila na svietu, od koje smo zavisni, a koja nikako od nas ne zavisi. Govorim, ... sestre moje i braćo, o onom nebeskom tielu, što nam preko dana šalje svoje svietlo, govorim o suncu, od kojega i ma da zavisi ciela naša egzistencija i naš napredak. — Sestre i braćo, ne upotrebljavam ja slučajno izraz: »ima da zavisi«! Po mojem naime uvjerenju nije to tako sigurno, da nam sunčano svietlo zaista koristi, a ne možda prije škodi. Taj nauk o sunčanom svietlu kao o potrebi i blagoslovu za biljni sviet bez sumlje je samo jedan stari, glupi mit, praznovjerje, koje ni najmanje ne pristaje modernoj, prosvietljenoj biljki. — Tu jablan na čas zamukne. Od nekoliko starih hrastova i briestova u susjednom vrtu mogao si čuti neko protestno šuštanje, dok su usjevi naprotiv gromko odobrvali. — Podigavši glas jablan nastavi: Nije mi nepoznato, da u biljnom svietu ima jedna okorjela stranka, koja tvrdo i ukočeno stoji na onom posve zastarjelom stanovištu. Ja se međutim nadam i pouzdajem u samosviest mladih biljnih naraštaja, da će sa mnom uvidjeti, kako je nedostojno i dalje se zapisivati tom praznovjerju. Mi, biljke, moramo biti same sebi dosta. Mi ne ćemo svojih slobodnih šija prignuti ni pod čiji, pa ni sunčev jaram. Stoga, sestre moje i braćo moja, u boj protiv tiranina, dolje nedostojno robstvo! Tad će nastati novo i ljepše biljno pokoljenje, a sviet će nam se diviti! Tebi je odzvonilo, tvojemu je gospodstvu kraj, ti stara lampo tamo gore!»

Nije li pjesnik vrlo dobro označio stvarni odnos čovjekov prema Bogu te stav modernoga čovjeka, stav prkosan i buntovan, ali kroz kojega i prkos i bunu ipak probija makar i mutna sviest, da se ipak bez Boga ne može...

Jer ipak — Bog je čovjekovo sunce, izvor svietla i topline, svietlo istine i toplina ljubavi, Istina i Ljubav! Ili zar da Bog nije Istina? Onaj Bog, koji je prema zdravoj filozofiji i pravoj teologiji vječna Misao te stoga ostavlja na svakom djelu ruku svojih trag misli, smisao; vječna Misao te stoga ne može stvoriti bezsmisla nego samo red, harmoniju, sklad, kakove gledamo u vasioni i u kat. Crkvi, što mistični mrmore o neslućenim dubljinama vječne Misli! Bog da nije Istina, onaj Bog, za koga iz objave znamo da mu božanski nutarnji život ima kao jedan termin substancijsku Misao — Logos — tu sliku Otčevu i odsjev Njegova savršenstva, koja je posebna osoba u neshvatljivo otajstvenom Biću Božjem? Ili Bog da nije Ljubav? Onaj Bog, kojega može samo ljubav, a nikakova želja — Deus agit non ex intentione, sed ex amore finis, veli negdje sv. Toma — sklonuti na stvaranje, Bog, kojega je ljubav rodila i hranila sve, što jest, koji ne može ne ljubiti dobra, što ga

je stvorio i sam načinio — »nihil odisti eorum quae fecisti« veli sv. Pismo. Bog da nije Ljubav, onaj Bog, o kojemu nam govori objava da Mu se cieli život odigrava samo u spoznaji i ljubavi i da došavši do substancijske Ljubavi — to Pneuma hagion — dolazi do zadnjega termina, kod kojega i u kojemu se, ako se tako smije reći, posve iscrpljuje, ne teče više dalje nego se vraća k Otcu, da počne iznova i bez prestanka cirkulirati... Ako je dakle taj Bog, kojega je bit Istina i suština Ljubav, podigao u kat. Crkvi sebi palaču među ljudima — ecce tabernaculum Dei cum hominibus! —; ako božanski život, kojega je sadržaj svjetlo istine i vatra ljubavi, u organizmu kat. Crkve kola na dobro čovječanstva, ne će li ljudi došavši k sebi instinktivno kao animae naturaliter cristianae poletjeti k Crkvi? Ne će li čovječanstvo u sumorne ove dane moderne Europe ma samo i naslutivši, da je ta suverena Istina i ta nepatvorena ljubav u njejoj sredini, osjetiti, kako ga vuku neodoljivom snagom, kako ga sile, da se zamisli u jedinstveni poviestni zadatak katolicizma u životu naroda i ciela čovječanstva, da revidira svoj stav prema toj epifaniji — očitovanju Boga na zemlji?

Istina! Ljubav! Posjeduje li ljudski govor dovoljno rieči, da izkaže, što su te dvije sestre za ljudsko srđce? Kad je Arhimed samo jednoj istini skinuo tajinstveni veo s lica, trčao je kao izvan sebe sirakuskim ulicama i vikao sjajući se od sreće i radosti: »Heureka, heureka! — Našao sam istinu!« — »Kad bih imao dva prijatelja, a jednom bi od njih bilo ime istina, tad bih odmah ovomu privolio,« govori jedan od najvećih genija čovječanstva — Aristotel. A razlog nam daje Dante, kad veli: »Samo vjenčana s istinom duša je gospodarica, drugačije je služkinja bez ikakve slobode.« Razumije se onda, da će Goethe zaključiti: »Das erste und letzte, was vom Genie gefordert wird, ist Wahrheitsliebe — Prvo i posljednje, što se traži od genija, jest ljubav prema istini,« samo mu ne možemo dati pravo, ako misli, da to vrijedi tek za genije! Ne, to vrijedi za svakoga čovjeka: istina je kruh ljudskoga duha, od kojega živi. I, ako je tkođod sakrije na dno morsko, zaronit će i odanle je donieti; i, ako je tkođod digne na nebesa i metne među zviezde, i onamo će se popeti, samo da je skine! Čovjek uzdiše za njom, za Istinom: želja za njom vodi ga kroz sve klance jadikovce, i makar je toliko i toliko puta prevaren zašao stranputicom, jedva je i pokušao predati se ravnodušnosti skepticizma, već je gonjen neodoljivom privlačljivošću toga suverena nad suverenima — Istinom, opet i opet tragao za njom! I evo ta toliko željkovana Istina izašla mu ususret i čeka ga u svojoj palači na zemlji, u kat. Crkvi! Kako li će je ljudi objeručke prihvatiti! Ili će se možda i ovdje obistiniti ona: »K svojima dođe, i svoji je ne primiše«?

Uistinu, malo da nije tako! Moderan joj čovjek tek krzmajući prilazi; nešto mu na njoj smeta. Ponajprije to, što ona u kat. Crkvi

izlazi pred nas kao jedna jedina. I to da bude poteškoća? Gotovo nerazumljivo! Ta ima li što prirodnije, što logičnije od jedinstva Istine? Nije li zapravo sve drugo nelogično? Bog, vječna Istina, bitno je jedan jedini. I, ako siđe Bog, ako siđe Istina s neba na zemlju, zar ne mora ostati jedna jedina? Jedna je Istina, dakle i jedna Crkva, u kojoj stanuje Istina, jer Istina ne nosi u sebi klicu razdora nego silu ujedinjavanja. Jedna je Istina, koja po svojoj biti vodi k jedinstvu, dakle bi i onda, kad bi kojim čudnim slučajem stanovala u više palača, bila u više vjera i crkvi, porušila zidove između njih i opet stvorila samo jednu Crkvu. Jasno je dakle, da je Istina zaista i podigla samo jedan svoj stan, i, ako ima više »stanova Istine«, sliedi samo to, da uz istinitu Crkvu postoje patvorine. Istina je jedna i bitno ujedinjuje, dakle će Crkva sve duše razsvjetljivati istim svjetlom, proizvesti jedinstvo vjere i vjerovanja, kako će reći miran i objektivan razbor; nametnuti jaram, robstvo, okove dogme, kako će govoriti strašću, ohološću uznemireno srce.

★

»Svojima dođe, i svoji je ne primiše«, to i jest formula poteškoće, formula reakcije ne uma nego srca. S jedinstvom istine, s jedinstvom Crkve, s jedinstvom vjerovanja ima ljudsko srce okapanja. Kad je Krist stajao pred Kaifom, zapitat će ga ovaj: »Reci nam, jesi li ti Krist, Sin Boga živoga?« Isus odgovori: Ti kaza. Ja sam Sin Božji, ja jedini. I stvar je bila odlučena. — U tom ja gledam — veli slavni obraćenik Benson — pravi kamen smutnje između katolika i nekatolika... Uvjerenje Crkve, da je ona jedina prava, to je ono, što uzrokuje sve poteškoće. Protestant-ske — a možemo reći i obćenito kršćanske — crkve svijju zemalja primile bi nas razkriljenih ruku, kad bismo priznali, da su nam dani »razni darovi, ali isti duh« (ali dakako u njihovu tumačenju!) —, i da svi mi imamo pravo, tek da katolici imaju zbog svojega temperamenta i ličnog ukusa tamjan i ceremonije osobito rado... Čak i teosofi i novobudiste s »modernim i slobodnim pravcima« bit će nam iskreni prijatelji, samo ako priznamo, da kraj svih dogmatskih razlika ipak svi stremimo k jednoj te istoj ideji. Religiozni će se ljudi smjesta s nama pomiriti, ako se Crkva zadovolji s mjestom u redu s ostalima. Pa se zaista i događa, da takovi religiozni ljudi vrlo dobro izilaze na kraj s mlakim katolicima, koji se naučili »snošljivo« govoriti, koji vele, da toga ne treba tako točno uzimati. Ali mlaki katolici nisu Crkva, to zna taj sviet vrlo dobro. T. zv. »nesnošljivost« t. j. izjava Crkve, da je jedina ona istinita, razlogom je svijju poteškoća, riečju ono, što upućeniji ljudi zovu »vaticanizmom i ultramontanizmom«. I tako vidimo religiozne ljude, kako s užasom razdiru svoju haljinu nad tom bogohulnom drzkošću; gledamo Isusa u njegovoj Crkvi kao obtuženika svezana, pogrđena i osuđena.« O Istino, kako je teška tragika tvoja! Ljudi te traže, ljudi te željkuju, a kad im dođeš ususret,

tad opet zahtievaju, da zaniečeš samu sebe, da lažeš, da postaneš laž! Da, kat. Crkvo, laži, reci, da nije samo jedna Istina nego da je sve istina, da nemaš samo ti pravo nego da imaju svi pravo! Reci, da će sutra biti laž ono, što je danas istina i obratno sutra istina ono, što je danas laž! To traži i dialektika vremena.

Pa uime čega traže ljudi, da Istina ne bude jedna? Zašto se radije odriču i logike i metafizike i utječu metalogici i emociji samo da ne moraju priznati jedne Istine?

Prvi je razlog ljubav, vele moderni ljudi. Zar to nije strašno, vele oni, osim one šačice ljudi u kat. Crkvi sve drugo osuditi kao »massa damnata« na zabludu ovdje, a na pakao ondje! Ali zar se ova pjesma ljubavi ne da okrenuti, zar okrenuta nije još efekt-nija? »I opet evo nam pitanja: Što mislite, da mora biti Božja istina? Ako je Bog istina i ako je Bog ljubav, nije li tada absolutno neizbježno, da Božja ljubav približi Božju istinu shvaćanju najjednostavnijih? Istina je običnim ljudima barem isto tako potrebna kao i mudracima.« (Benson). Da, potrebna kao svakidanji kruh kralju i prosjaku, kako ono reče Jørgensen. »Mudraci će si stvoriti jedan nazor na sviet, a jednostavan čovjek drugi, ako su naime prepušteni samima sebi. Ali, ako ne ostanu samima sebi prepušteni — a kako je to moguće, ako je Bog ljubav? —, tad će sliediti, da je istina ista za sve, jer će istina biti ono, što im Bog objavi.« (Benson). Dakle ta ljubav traži, da bude jedna istina za sve!

No krasne li ljubavi, koja tolike ljude osuđuje na propast! Zar zbilja osuđuje? Ona ista kat. Crkva, koja uči, da je jedna Istina, što joj je ona jedina stanom, uči i to, da Bog dieli i izvan kat. Crkve svoju milost, iako glavni rukav njezin teče kat. Crkvom. Papa Aleksandar VIII. (1689—1691) osudio je davno prije nego što su zatitrali naši slabi moderni živci nauk, da samo katolici primaju od Boga milost. Crkva ima dvojna vrata, na koja se ulazi u nju: jedna su vrata vjera i krštenje, a druga vrata ljubav; jedna vežu s dušom i tielom Crkve, a druga samo s dušom (Bougoud). Absolutno govoreći može se spasiti i onaj, koji je povezan samo s dušom Crkve, a bez vlastite krivnje razstavljen s tielom, ali sliedi li iz toga, da nisu u puno zavidnijem položaju oni, koji pripadaju i tielu njezinu? Ne vide li puno češće i sigurnije lice kraljičino oni, koji stanuju s njome u kraljevskoj palači, negoli oni, koji na ladanju slučajno možda dožive tu sreću, da je ugledaju? Tako dakle jedinstvom Istine ljubav ne stradava niti je okrutna, a opet istina ostaje kod svojega prava, i sasvim je suvišno tražiti u iracionalizmu i u »metafizici« pojas za spasavanje Istine i ljubavi...

Ali mi imamo još jedan razlog svoje suzdržljivosti i svojega opreza, govore nam nepatvorena djeca dvadesetog vieka. »De non-posses ad non-esse valet illatio — što je nemoгуće, onoga

i nema!« No jedna istina za sve ljude, tako slušamo, i to ljude sviju vremena prosta je nemogućnost. Jer, ili će Crkva sa svojom jednom Istinom postati petrefaktom, koji nije kadar držati koraka s vremenom, koji će u dvadesetom i tridesetom vieku propoviedati srednjevječne ideje, ili mora prihvatiti evoluciju dogme, istine i tako addio, jedna Istino, za sve ljude i za sva vremena!

Ovakom raisonnementu, to valja priznati, ne manjka oštroumlja. Dokazi s »ili — ili«, alternative, kakovu upotrebljava moderan čovjek u borbi s Istinom: »ili petrefakt ili evolucija« osobito se mile logicima, jer se odlikuju neobičnom oštrinom i jasnoćom. Ali, da takova alternativa bude odlučna, valja da bude tako izključiva, te ne bude moguće ništa treće. Jer dogodi li se taj »malheur«, tad se obistini ona: »corruptio optimi pessima« — od najboljeg dokaza postaje najlošiji. A zar zbilja nema ništa srednjega između evolucije i petrefakta?

Uzmimo samo svoju fotografiju iz djetinjstva pa iz doba školovanja i, recimo, današnju svoju sliku, pa odgovorimo na pitanje: evolucija ili petrefakt? Nema li tu nešto isto, što samo jednom postoji na svijetu: naš vlastiti »Ja«, a opet nije li se taj naš »Ja« zaista i razvijao, bogatio? Dakle i petrefakt i evolucija ujedno! Ili uzmimo kojegod organsko biće! Ne nalazimo li svakiput nešto stalno, nepromjenljivo i nešto, što se u njima i na njima mienja? I što je koji organizam duljega vieka, to se jače i bolje opaža elemenat stalnosti — »petrefakt« — i elemenat promjenljivosti — »evolucija«. Je li dakle čudo, ako se na organizmu Crkve, koji je poklonjen svim vjekovima »do konca svieta«, određen za sva vremena, jače opaža elemenat stalnosti negoli na ljudskim tvorevinama? Onim gljivama, što jednog jutra poslije kiše poniknu u šumi, da ih nakon par dana nestane, mora da se stoljetni hrast čini užasnim petrefaktom, pa ipak ima i u njega i te kakove evolucije! Da nije tako i s hrastom kat. Crkve u perspektivi gljivâ ljudskih mienja i filozofija, u perspektivi na pr. dialektičkog materializma, poviestne dialektike?

Bog kao vječnost jednako je blizu početku svieta i današnjem danu i svršetku svieta. Bogu je jučer, danas i sutra jednako nazočno, a ne kao nama tek u perspektivnoj relaciji. Ako dakle ta Vječnost siđe u vrieme, ako Ona zaista izađe u kojoj Crkvi čovjeku ususret, zar ne će morati unieti u evoluciju neku posebnu stalnost i neko jedinstvo, koje će vezati početak te Crkve s njezinim zadnjim danima? Nije li i te kako opravdano, kad Pavao piše o utjelovljenoj Rieči Božjoj: »Christus heri, hodie, ipse et in saecula!« Tako logičkom neminovnošću dolazimo do toga, da Istina u kojojgod Crkvi, ako je u njoj zaista Bog došao k nama ljudima, ako se u njoj utjelovio, mora biti stalna: »petrefakt« i ujedno se »evolvirati« t. j. sve to jasnije i sve to razčinjenije stajati pred Istine žednim dušama. To je natuknuo sam Osnivač njezin, kad je govorio o »gorušičnom zrnu«, koje se razvija do cieloga stabla, ili o »kvascu«, što prokiselji cieli kruh. I nisu toga smislili teolozi.

stjerani od modernih sofista u kozji rog, i našli kao zgodan ef-fugium (izgovor) — izlaz iz neprilike. Već u V. vieku poslije Krista piše na pr. sv. Vincencije Liranski u svojem »Commonitorium«-u iz g. 434.: »Ali možda će reći tko god: Dakle ne će biti nikakova napredka u vjerovanju u Crkvi Kristovoj? Baš protivno, bit će najveći. Jer, tko je taj tako nepravedan prema ljudima, tako mrzak Bogu, da to pokuša zabraniti? Ali ipak tako, da to bude zaista napredak, a ne promjena vjere. Ta za napredak se traži, da svaka stvar sama u sebi raste, a za promjenu, da se jedno u drugo pretvori. Treba dakle da raste te mnogo i silno napreduje kako u pojedinca tako u sviju, kako u jednoga čovjeka tako u ciele Crkve stupnjevima vjekova i doba razumijevanja, znanje, mudrost, ali samo na svojem području, naime u istoj dogmi, istom shvaćanju, istom mišljenju. Vjera dakle treba da sličí načinu tjelesa, koja ostaju jedna te ista, iako se tokom godina sve više razvijaju.« (Rouet n. 2174.) Slično u 13. vijeku sv. Toma Akvinski, koji (u 2. 2ae, qu. 1. a. 7.) odgovara na našu poteškoću nepromjenljivosti bez napretka (»petrefakta«) te veli, da su članci vjere za vjerovanje ono, što su prva načela za našu spoznaju, u kojima se mnogo toga nalazi uvijeno (»implicite«), što ljudski razum tek pomalo i polako razvija. I onda zaključuje: »Valja dakle reći, da se broj vjerskih članaka tokom vremena nije povećao u svojoj biti, jer je sve ono, što su vjerovala susjedna pokoljenja do naših dana, sadržano uvijeno u vjeri naših otaca, koji su bili prije nas. Ali se taj broj povećao s obzirom na objašnjenje objavljenih istina, jer ih mi danas poznajemo izričito razvijenih, kojih nisu tako poznavala prva vremena.« I onda zaključuje, da ima napredka u vjerovanju kako kod pojedinca tako i kod celoga ljudskoga roda.

Gledali mi dakle Boga Istinu ili čovjeka ljubitelja Istine, uvijek ćemo doći do zaključka: ako se ta Istina i taj ljubitelj imaju sastati i zagrijeti na ovom svijetu, tada to mora biti onako, kako se zbiva u kat. Crkvi. Bog je neizmjeran, Istina neizmijerna; dakle čovjek može u jednu te istu Istinu tek pomalo prodirati; ta to će mu biti zanimanje kroz ciele vječnost, koja nije mir i spokojstvo u ograničenosti nego najintenzivnija djelatnost u slasti! To više mora biti u našem slučaju tako, što čovjek ne može niti onoga, što bi po sebi mogao i izcrpiti, nositi i primiti svega najednom. S finom psihologijom veli na razstanku Krist svojim učenicima: »Non potestis portare modo — još bih vam imao mnogo toga kazati, ali sad ne možete podneti. A kad... dođe Duh Istine, uputit će vas u svu istinu.« (Iv. 16, 12. 13.) Tako dolazi do svojega prava Bog i čovjek, kojemu nisu vlastiti darovi dani, da pokopani gnjiju, nego da ih razvija u službi Istine. Sviestno proživljavanje objavljenih istina treba da po Božjoj zamisli bude i plod vlastitoga znoja u Crkvi Božjoj, sinteza Božjega i ljudskog elementa. Stoga ne može biti ni govora o »petrefaktu« crkvene nauke, a niti o samoj evo-

luciji (dogmi), u kojoj ne bi bilo ama baš nikakovih stalnih elemenata, nego o srećnoj sintezi zdravoga konservativizma, kojemu je korijen u božanskom elementu, u vječnom karakteru objavljenih istina, i zdrave evolucije, što joj je izvorom omeđenost ljudskog poimanja, koje tek pomalo prodire u bogatstvo i dublinu božanskog. Stoga ljudsko znanje, ljudsko umieće i ljudska marljivost mora doći do svojega vrhunca, kad se stavlja u službu objavljene Istine.

Tako gledamo genije, te najplemenitije plodove na deblu čovječanstva, genije poput Origena, Augustina, Grgurâ, Leonâ, Krizostoma, Tome, Suarezâ, Duns Scota, Scheebena, de Grandmaisona i plejade drugih, genije različitih vremena, različitih rasa, različitih sposobnosti gdje nose svoju energiju u službu Istine. I kraj svih individualnih razlika, kraj svih protivnih tendencija i vremena, svi oni složno izgrađuju jedinstveno vjerovanje kat. katekizma i kat. dogmatike, jedinstveno shvaćanje jedne te iste Istine. Može li se to jedinstvo vjerovanja, ta međusobna povezanost za izgradnju jednoga naziranja, povezanost tolikih elemenata, koji bi svaki vukli na svoju stranu poput fizikalnih i kemijskih sila u tielu, kad ga ostavi duša, može li se sve to protumačiti bez Boga kao duše kat. Crkve, protumačiti, ako se u kat. Crkvi zaista ne sastaje ljudska duša i hrana duše — Bog Istina? Istina je: Arije i Nestorije, Pelagije i Fotije, Luter i Döllinger pokušat će uništiti to jedinstvo, ali šta će se dogoditi? Organizam Crkve iztisnut će ih kao što se iztiskuju otpadci i toksini, a atomiziranje i razrožnost njihovih tvorevina, koja će godinama rasti, upravo će nametati misao da u njima kao cjelini više ne djeluje životno počelo vjere, ne stanuje Bog poput duše njihove nego je ostao u kat. Crkvi, gdje veže u divno svojevolumno i slobodno jedinstvo tolike i tako različite elemente. Kolanje Istine Božje na svijetu traži za se organizam, kojemu će temeljna misao biti: »omnibus saeculis — za sve vjekove«, da mogne upregnuti sve ljudske energije, koje će pomalo prodirati sve to dublje u bogatstvo jedne Istine, što će vezati prve vjekove sa zadnjim...

Način dakle, kako Istina izilazi pred nas u kat. Crkvi, dat će misaonu čovjeku nov dokaz za to, da Bog, vječna Istina zaista stanuje u kat. Crkvi i u njoj jedinjoj. On nas upozorava još i na to, kako nije ni zrelo ni duboko, kad ponekad neprijatelji Crkve, ponajviše njena vlastita djeca, koja joj se otuđiše, traže, da Crkva u svomu učenju i vladanju bude jednaka pracrkvi. Da ne smije imati ni jedne nove dogme, što je nisu imali prvi vjekovi i prvih šest ili sedam ekumenskih sabora, da zato nema govora o papinoj nepogrješivosti, jer da kršćanska starina o njoj šuti, da Sv. Otac i biskupi ne bi smjeli razvijati nikakova sjaja bilo u službi Božjoj bilo izvan nje, jer su Apostoli i Petar golgolavi i bosí često prosećí hranu propovjedali rieč Božju i dielili Božje tajne! Može li se tražiti od zrela čovjeka, da opet postane diete? Da, on može podjetinjiti pred smrt, na koju ga sprema cieli život, kojemu je pri-

rodna točka, no kat. je Crkva bezsmrtna te nakon dvie tisuće godine razvitka i života ne može organskim i prirodnim načinom nego samo možda nasilno i silom natrag u svoje djetinjstvo!

✱

Što smo rekli za kolanje Istine u organizmu kat. Crkve, jednako vrijedi i za cirkulaciju ljubavi. Pa drugčije nije ni moguće, ako je ona Istina, što je susrećemo u Crkvi, Bog. Jer Bog je sunce svieta, što ne svietli samo nego ujedno i grije, Bog je ona Istina, koja je i Ljubav: »Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo — Bog je ljubav, i tko ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje, i Bog u njemu« (1 Iv. 4, 16.) veli Apostol ljubavi. I u toj ljubavi raste Crkva Božja i rasti će do konca svieta.

Tko će reći, tko naći prave rieči, da izkaže, što je ljubav? Zar ne bi uzalud bilo o njoj govoriti onome, koji je nije izkusio? Ali ima li čovjeka, koji ne zna za nju? Nismo li svi njezina djeca? »Ljubav je jaka kao smrt. Zar je njezin kao oganj... i mnoge vode ne mogu ugasiti ljubavi niti je rieke mogu ugušiti. Tko bi sve, što ima u kući, za nju dao, kao da nije ništa za nju učinio« veli odprilike Salomon (Pj. nad pj. 8, 6. 7.). Zaista, tako govori živo srđce, koje traži jedino pravu Ljubav, što od nje potječe sva ljubav vrijedna toga imena, a ime joj je — Bog! Ili govori poput novozavjetnoga propovjednika ljubavi, sv. Pavla: »Kad bih jezike ljudske i anđeoske govorio, a ljubavi ne bih imao, bio bih kao mjed, koja ječi, ili praporac, koji zveči. Kad bih imao proročtvo i znao sve tajne i sve znanje, i kad bih imao svu vjeru, da bih i gore premještao, a ljubavi ne bih imao, bio bih ništa. I kad bih razdielio sve imanje svoje, i kad bih predao tielo svoje, da se sažeže, a ljubavi ne bih imao, ništa mi ne bi koristilo. Ljubav je strpljiva, dobrostiva, ljubav ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se; ne čini, što je nepristojno, ne traži svoje, ne razdružuje se, ne misli o zlu; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi. Ljubav nikad ne prestaje.« (1 Kor. 13, 1-8.). A sv. Grđur Veliki piše biskupu Feliksu: »O koliko li je dobro ljubav, koja nam odsutno slikom, a nazočno vlastitom snagom približava, sjedinjuje razstavljeno, zapleteno sređuje, nejednako sastavlja, usavršuje nesavršeno!«

»Bog je ljubav i tko ostaje u ljubavi ostaje u Bogu i Bog u njemu.« Nepatvorena ljubav zato izvire u Bogu i diže k Njemu. I nema prave ljubavi bilo prema kome bez ljubavi prema Bogu. I nema prave ljubavi prema Bogu bez ljubavi prema svima ovim redom, što ga zahtieva ljubav Bogom uređena.

To je ona ljubav, što je naš Prerad zove:

»Čerko Božja, koju Otac uda
Za sviet biedan, da po njemu svuda
Srećom rađa i na Otca sjeća;
Ti svetice, kojoj svatko dube
Hram u srđcu, jer sva srđca ljube«

Ima li te Božje kćeri u kat. Crkvi i da li se razvija u njoj, raste? Dolazi li nam u Crkvi ususret Otac, kojemu je ime Ljubav?

Ne dokazuje li već sama činjenica, da kat. Crkva najjasnije gleda i najbliže prinosi ljudskoj duši Istinu, i to, da je u nje i najviše Ljubavi? Nije nam sila vraćati se na već iznesenu misao, da je onaj isti Bog, koji je Istina, ujedno i Ljubav, pa tko ima dosta Istinu, da mora imati i Ljubav. To je logički dokaz, ali nam ga daje i vlastita psihologija. Ne uči li nas vlastito iskustvo, da je ljubav to veća i to jača, što je spoznaja bogatija dobrima, otkrivenu na predmetu ljubavi? Zato baš i otvara ljubav oči za sve dobro, jer hoće da spoznajom dobije uvijek nove hrane, a s njom opet nove snage za — žrtvu!

Ljubav zato raste na svom pobjedničkom putu spoznajom i žrtvom. A rasti mora, ako hoće da egzistira, da ne umre. To je onaj Perreyve-ov »marche de l' amour«! A kako nam se divan prizor pruža u kat. Crkvi! Tko se može podičiti s tako sunčanom stazom ljubavi kao kat. Crkva; na čijem se nebu sjaje tolika sunca ljubavi kao na svodu Kat. Crkve? Kako je Crkva ponajprije sva zanesena Ljubavlju svojom, Bogom svojim, koji je Utjelovljena Rieč, Isus Krist, njezin Zaručnik. U svojoj liturgiji ciele crkvene godine ona Ga neprestano promatra, divi Mu se, pjeva o Njemu; ona upravo roni sva razdražana u razmatranje Njegovih vrlina i ljepota. I ne će da joj išta izbjegne na Kristu. Svaku je godinu tako razdielila, da sve dođe na red: Isusovo porođenje, puno milosti i istine, otajstveno djetinjstvo i skriveni život u Nazaretu, koji nosi u sebi neobičnu propovied Spasitelja ljudima o jedinom za nebo zreloom djetinjstvu: — »Ako ne budete kao djeca, ne ćete ući u kraljevstvo nebesko!«, — pa božansku gorljivost, koja traži biedne i nevoljne ljude po Palestini i dariva ih darovima božanske mudrosti i svemoći, pa onda muku i smrt od ljubavi u Jerusalemu, a za njima slavno uzkrснуće i uzašašće na nebo. I, kad se ciele kolo svrši, tad porasla ljubav, nikad zasićena, nikad umorena počinje iznova bez bojazni, da će ikad svoje ljubavi posve iscrpsti:

»Quantum potes, tantum aude,
Quia maior omni laude
Nec laudare sufficis
Reci, što god možeš reći
Ne ćeš hvalom svom doseći
Predmeta previsokog!« (sv. Toma Akvinac).

I zaljubljenju oku Crkve, kojim promatra neizmjerne čovječnoga Boga svog, ne će tokom vjekova izmaći ništa. Ako na Kristu nema ničega, u što ne bi ljudska zloba dirnula, ako su sve zaniekali, sve popljuvali, ako je sve na Njemu pokriveno sramotom: noge i ruke, glava i srdce, čovječtvo i božanstvo, život i smrt, tad i Crkva nije ničega zaboravila: svemu se tomu klanjala, svemu divila, sve ljubila, sve osula svojim poljubcima, svojim zanosom ili svojim suzama. Sad primjeti, da nije dosta pažnje priklanjala otaj-

stvu Ljubavi na našim oltarima, pa uvodi blagdan Tielova, sad je opet stane privlačiti ono patničko Srdce u ranjenim Isusovim grudima, pa u vienac blagdana meće ružu presv. Srdca, sad s užasom opazi, da ljudi sve to više zaboravljaju, da je Krist Kralj svega stvorenja, te uvodi blagdan Krista Kralja. I tako to ide neprestano i ići će do konca svieta: Crkva hoće da Boga svojega zaspe dokazima svoje sve to jače ljubavi...

No ljubav se hrani i dokazuje žrtvama! Zna li Crkva jesti tu hranu? Je li uobće potrebno odgovoriti na to pitanje? — Eno je odmah na početku života, gdje se tri stoljeća kupa u vlastitoj krvi: krvlju plaća vjeru svomu Zaručniku, ali iznevjerit Mu se ne će! Kako ono reče sv. Pavao? »Ljubav je strpljiva..., sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi. Ljubav nikad ne prestaje...«

I prošla su prva tri vieka njezina života. Krist više ne traži tolike krvlju pisane dokaze njezine ljubavi kao dotada, iako će ih vidati svako stoljeće uvijek novih. Ali sada traži dokaze pisane znojem! Crkva se dobro sjeća rieči svojega Osnivača: »Štogađ ste učinili jednom od... moje najmanje braće, meni ste učinili.« (Mt. 25, 40.). I ona će ga ljubiti u Njegovoj braći! Kao da je proljetni lahорak počeo osvježivati i proljetno sunce grijati poslije dugoga zimskog mraza, tako se osjeća utjecaj tople kršćanske ljubavi, koju nosi kat. Crkva poslije strašne poganske ere! Crkva suče rukave, ne preza ni pred kojom žrtvom, da svietli zublja Istine, da grije ođanj Ljubavi. Samo ni č u škole i sveučilišta, bolnice, sirotišta i skloništa i to već u »mračnom« srednjem vieku. Požrtvovna ljubav tali robske lance žene u obitelji i društvu: ista ljubav skida okove robu. Da, kao da je u Crkvi neki novi princip Ljubavi, koji je nosi i goni, e se širi svietom toplina ljubavi do žarkoga ljeta, u kojem će dozoriti plodovi kulture i civilizacije na korist čovječanstva. Taj nam princip jedini i tumači nečuveni pojav, pojav, što će ga čovjek ne uočivši požrtvovne ljubavi, koja vrije u katolicizmu, nazvati »presmionim ili nerazumnim«, pojav doživotne čistoće, celibata radi Evandjelja, radi toga, da mogneš učiniti što više dobra pomoći potrebnom čovječanstvu: pojedine se duše odriču male obitelji, da se poklone velikoj obitelji čovječanstva! Kraj sviju crnih stranica njegovih nije moguće protumačiti celibata, doživotnog zavjeta čistoće bez požrtvovne ljubavi. Bez te ljubavi ostaju zađonetkom i svi redovi i kongregacije kat. Crkve i sav požrtvovni rad njenih misionara. Jedan sv. Don Bosco, koji grli uličnjaka, jedan Kolping, koji se očinski zauzima za djetića i omladinca, častna sestra kraj bolesničke postelje i kraj ostavljene siročadi ili nemoćnika, svećenik kraj gubavaca i kužnih bolesnika (Damjan de Veuster!), sve su to slike, koje se slikaju samo žarkom bojom do smrti požrtvovne ljubavi. I, ako pogledamo, odakle se toplina te ljubavi širi, gdje se nebo zažarilo od te ljubavi i danas,

ne će nam biti teško razsaznati kat. Crkvu. Što je izvan nje, tek se izdaleka napinje, da je sledi, da je imitira, nju, koja tako reći svake godine u svojoj dosjetljivosti — ljubav je domišljata (sv. Pavao)! — rada nove institucije ljubavi, nove redove ili kongregacije. Leibnitz ljubomorno prati misijski rad kat. Crkve i zahtieva, da i protestantizam makar za inat pođe njezinim stopama! A zar nam nisu poznate tendencije imitirati kat. redove po drugim kršćanskim vjerama? Pa gdje cvate najodličniji cviet ljubavi — svetost? Gdje su ti heroji požrtvovne ljubavi za bližnjega odhranjeni, gdje niču još i danas sve brojniji, ako ne u jedinjoj kat. Crkvi? Nije li to sve dokaz, da nas u kat. Crkvi zaista čeka Sunce Ljubavi, Bog, kojemu je ime i priroda Ljubav? Da, samo ako je kat. Crkva stan suverene Ljubavi, kojoj je požrtvovna ljudska ljubav jekom i odgovorom, samo onda je moguće razumjeti divni organizam kat. Crkve i onaj život, što kola u njenim žilama — »grad na gori«, koji i danas vraća pozornost čovječanstva na se.

Ali kako onda to, da je srednji viek, koji je bio pod puno većim utjecajem Crkve, znao kadkad biti i tako grub? Ne zaboravimo onoga, što je gore spomenuto, kad je bio govor o istini: smiješno je tražiti od mladića, da bude odmah zrelo čovjek. Ali nemojmo zaboraviti ni toga, da je i muževna zrelost moguća samo nadozidana na mladosti, i da je Crkva uvijek relativno mnogo nadvisivala svoje vrieme sileći tako ljude, da se razvijaju sve na više. Tako je to i dandanas. Sjetimo se samo mirovnih točaka Benedikta XV. te Pija XII.; društovnih zasada bezsmrtnog Leona XIII., Pija XI. i opet Pija XII.!

Crkva vodi! Epifanija Boga-Istine i Boga-Ljubavi u kat. Crkvi odskakuje do nebotečnih visina, kad gledamo, kako u redovima danas već — ironije li sudbine, logike li činjenica! — iracionalnog racionalizma, kojemu je majka napose loža, često uobće nema ni oka za moralnu veličinu.

Čudno nas se mora doimati, kad se ideolozi ustanove, koja uzima u zakup humanost — ljubav prema čovjeku, sablažnjavaju nad materinskom ljubavi kat. Crkve, koja svoje zabludjelo diete, što će sad na zadovoljiti pravdi za svoja zločinstva, prati i pod vješala. Ono je, istina, sramota, ali se radi o djetetu, a Crkva je majka; i te tako rječite ljubavi nisu ti »lučonoše« kadri shvatiti! Oni se radije zapisuju »ljubavi«, koja posprdno govori o svetcima i sveticama kat. Crkve, pa se čak ne žacaju dirnuti niti u neizporedljivu moralnu krasotu Majke Djevice. »Svakođ moralno posrnutog člana masonerija izključuje iz svoje sredine, pošto mu predhodno sama sudi. Mi ne činimo kao crkva, koja i pred vješalima za posljednjeg zlikovca moli milost božju« tako govori ta »ljubav«, koja i odviše sjeća na onu evandeosku: »Hvala Ti, Bože, što nisam kao drugi ljudi, ili i kao ovaj carinik«! Ili opet: »Kad bi masonerija imala svoj kalendar, ne bi došla u nepriliku, da 365 dana po-

veže za isto toliko slavom ovješanih imena, svakako slavnijih i značajnijih od Ozane, Cecilije... i drugih proroka, mučenika, izpostnika, svetiteljki i pobožnika skupljenih zbrda-zdola. « I pustivši po strani pitanje o realnosti podloge za to hvalisanje vlastitim, insultiranje na tuđe, ne znamo, kako se to slaže s onim Pavlovim elogijem ljubavi: »Ljubav je dobrostiva..., ljubav se ne hvasta, ne nadima se... Ljubav nikad ne prestaje...« Nego u okrunjena pjesnika čitamo rieči, koji amo bolje pristaju: »Rugaju se i govore pakostno i s visina silom se groze. Usta svoja dižu već i u nebo, i jezik se njihov pruža po volji« (Ps. 73, 8. 9.). One su i najbolji odgovor na onu fanarnadu, koja sačuvaj Bože da bude mjerilom inteligenciji za svoju trublju: »Teologija je jedan bezdan, jedna grobnica sjajnih misli i hipoteza filozofske sadržine, nabacanih u tako debelim slojevima na istinu, da se ona kroz te naslage nikad ne će probiti do svjetlosti.« Izvor njen odaje praskavica: »Istina je idol masonerije, a bratska ljubav njena zvijezda vodilja!«! Da, samo »idol istine«, a ne Bog-Istina mogao je inspirirati takove rieči, koje su djeca idola, što o njemu veli Krist: »da ne stoji u istini, jer nema istine u njemu. Kad govori laž, od svoga govori, jer je lažac i otac laži.« (Iv. 8, 44). Zato i njegova »zvijezda vodilja« ne može biti ljubav, jer u idola nema ljubavi osim možda one, koja proždire vlastitu djecu. Gdje nema vatre prave ljubavi, nema ni svietla istine i obratno. Modernim racionalistima dogodilo se ono, što Jørgensen piše u već spominjanoj priči »Sunčev jaram«: »(Jablan završi svoj govor ovako:) ... Počet ćemo s onim, što ljudi zovu strukeom. Preko dana ćemo obavljati samo najpotrebnije životne funkcije. Naprotiv cio svoj život preniet ćemo na noć — tavnu tajinstvenu noć, iz koje je sve nastalo, i u koju se sve opet ima vratiti. U noći ćemo rasti, u noći cvasti, u noći mirisati, u noći zametati plodove i sjeme za nova, noćna pokoljenja. I na taj ćemo način živjeti svojim posebnim životom! Tako ćemo doći do prave biljke dostojne egzistencijel«

Katolička Crkva ne će i ne može tako. Njoj zvone u ušima značajne rieči Isusove Nikodemu: »... svaki, koji čini zlo, mrzi na svietlo i ne ide k svietlu, da se ne dokažu njegova djela. A tko čini istinu, ide k svietlu, da se objave njegova djela, jer su u Bogu učinjena.« (Iv. 3, 20. 21.).

Kat. Crkva i predobro zna, kako gorkim plodovima rada odpad od onoga Boga Istine i Ljubavi, koji se preko nje poklanja čovječanstvu; plodovima, što ih Jørgensen majstorski slika nastavljajući započetu alegoriju: »I gle! Odsele su ljudi imali vidjeti neobičan prizor. Za najljepših sunčanih dana stajalo je cvieće zatvorenih čaški kao da spava, a svi vrtovi, sve šume izgubile svoju divnu šaru... Ali jao! Kako je okrenulo zlo i naopako za siromašne buntovnice! Usjev... počeo se okretati i svijati, dok napokon ne poleže po zemlji, kako je dug i širok. Nije bilo više kukaca, koji bi obilazili cvieće te prenosili plodni pelud s cvieta na cviet. A sve zeleno lišće ožutilo i sasušilo se, kao da je jesen,

objesilo se tužno prema zemlji. — Tad počese biljke mrmljati protiv jablana. Taj je stajao lišća žuta poput kanarinca i sjao se kao ulickani fićfirić. »Kako ste vi glupi, sestre moje i braćo!« govorio je. »Zar ne vidite, da ste sada puno ljepše, puno značajnije, puno više vi same negoli pod sunčevim gospodstvom, gdje je sve bilo uređeno po jednom kalupu, pravilno, građanski. Vi ste se svega toga glupog zdravlja oslobodile — vi ste profinjena, aristokratska bića, kojima je bolest blago i plemenitaška povelja!« Mnoge su od nesrećnih biljka... i dalje vjerovale jablanu, pa su neprestano opetovale sve, dok im nije i zadnja žilica odpala: »Mi smo plemenite! Mi smo ličnosti!« — Ljudi po svojim novinama pisali o slaboj žetvi i nerodici, ali se tješili nadom u bolja vremena. — I nada ih nije prevarila. Jer, čim je došlo novo pramljeće, nestalo je jablana i njegovih novih ideja. Stajao je tek osušenih grana poput strašila usred zelena usjeva, i nitko više nije znao za njegov nauk. Ali se zato prema starom pa ipak vazda mladom suncu, tom neizcrplivom vrelu svietla i života, dizao miris svega cvieća poput žrtve zahvalnice, a stabljike svijju biljki bijahu kao ruke, što se klanjajući dižu prema njemu.«

★

Krist Gospodin reče nekom zgodom: »Ja sam svietlo svieta. Tko ide za mnom, ne će hodati u tmuni nego će imati svietlo života.« (Iv. 8, 12). I opet каза: »Ovo je moja zapovied, da se ljubite među sobom, kaošto sam ja ljubio vas. Od ove ljubavi veće nema, da tko položi život svoj za svoje prijatelje.« (Iv. 15, 12. 13.). Utjelovljeni Bog jest svietlo i vatra; svietlo istine i oganj ljubavi. I životno djelo Njegovo mora biti, »columna et firmamentum veritatis — dom Božji, »koji je Crkva Boga živoga, stup i tvrđa istine« (1 Tim. 3, 15) te »zajednica bratska« (Dj. 2, 42), mnoštvo »onih, koji vjerovaše«, te u kojih je »cor unum et anima una — jedno srdce i jedna duša« (Dj. 4, 32). Istina i Ljubav uzidane su u sam temelj Crkve: »Šimune, Šimune, evo sotona zatraži, da vas rešeta kao pšenicu, ali ja sam se molio za Tebe, da vjera Tvoja ne oslabi, i ti obrativši se utvrdi braću svoju« (Lk 22, 31. 32.). »Šimune Ivanov, ljubiš li me većma nego ovi?... Pasi janjce moje... Pasi ovce moje!« (Iv. 21, 15. 17). Istina i Ljubav kriese se i danas u svoj svojoj krasoti na Crkvi katoličkoj, napose na Apostolskoj Stolici. A dva svjetska rata pružiše prilike, da se jače zasjaje u svojoj ljepoti. Svjedoče to mirovne točke Benedikta XV., svjedoči spomenik podignut mu od muslimanskog svieta u samom Carigradu kao priznanje pravoj Kristovoj ljubavi. Dokazuje to nastojanje Pija XII. i njegove očinske upute za udaranje temelja pravednom miru, dokazuje njegova obavještajna služba u Vatikanu, pomoći i podpore svima biednicima i nevoljnicima bez obzira na vjeru i narodnost, među kojima nismo ni mi Hrvati na zadnjem mjestu. Dokazuje i njegova savremena okružnica o mističkom Tielu Kristovu, savreme-

nija nego se u prvi mah i čini. Je li dakle čudo, da se duše za Boga stvorene probijaju i kroz najdublje naslage predrasuda i kleveta te dižu poglede i ruke prema Crkvi i Apostolskoj Stolici, koja ih očinski moli i zove: »Pozivamo ih svakoga pojedinoga i sve zajedno, srcem punim ljubavi, neka se dragovoljno predadu nutarnjim poticajima milosti Božje, te uznastoje, da se oslobode stanja, u kojem ne mogu biti sigurni za svoje vječno spasenje, jer i ako i njih neka kao nesviestna čežnja i želja veže uz Odkupiteljevo mistično Tielo, ipak ostaju bez tolikih nebeskih darova i pomoći, koje je moguće uživati samo u katoličkoj Crkvi. Neka zato uniđu u katoličko jedinstvo, i neka se svi povezani u sastavu Tiela Isusa Krista s Nama nađu uz jednu Glavu u preslavnome zajedničarstvu ljubavi. Ne prestajući nikad moliti Duha ljubavi i istine, Mi ih čekamo razkriljenih ruku, kao one, koji ulaze ne u tuđu, nego u svoju vlastitu i očinsku Kuću.« Je li to navještaj pramaljeća poslije duge zime? Jesu li ojađena srдца čula taj poziv? Dao Bog! To bi bio najbolji temelj duhovnog jedinstva Evrope i najbolji залог trajnoga mira. Treuga Dei! Ali svakako su počela ta srдца iz magle, koja ih je obavila, opažati, kako se iz nje počeo u svietlu i toplini Vječnog Sunca sve to jače izticati Grad na gori — Crkva Božja! »Vi ste svietlost svieta. Ne može se sakriti grad, koji stoji na gori« (Mt 5, 14).

K. Grimm D. I.